

УДК 78.03:130.2

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4190.2021.132.249956>**ЖАРКОВА В. Б.**

Жаркова Валерія Борисівна — доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри історії світової музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3706-3481>

zharkova_valeriya@ukr.net

© Жаркова В. Б., 2021

МЕТАФІЗИКА ІСТОРІЇ МУЗИКИ В НАУКОВОМУ ПРОСТОРИ: ВИКЛИКИ ЧАСУ

Розглянуто актуальні аспекти сучасного розуміння наукової дисципліни «історія музики» в її метафізичному вимірі. Прагнення включити «людський параметр» у безособову соціально-економічну картину руху історичних епох було провідним для ХХ століття. Гуманітарний простір ХХІ століття загострює онтологічні питання. «Метафізика історії музики» постає як сучасна дисципліна, що відкриває людині нові смислові шари. Вона займається проблемами, що поєднують музичне мистецтво з філософією, антропологією, культурологією, естетикою, проте її фундамент визначає саме музикознавчий погляд на музичні артефакти. Не музика «взагалі» як філософська категорія, а *історія музики* в її специфічно-музичних вимірах, що зумовлені принципами музичного мислення, які вже отримали свої лінійні «горизонтальні» маркери («історію»), набуває «вертикального» онтологічного розгортання. Перетини синхронних та діахронних параметрів розуміння музичних текстів і пов'язаних з ними різнорівневих контекстних утворень відкривають людині ХХІ століття нові горизонти усвідомлення свого «я» і визначають сутнісні характеристики метафізики історії музики як наукової дисципліни, що набуває значення «фундаментальної події в людському бутті» (М. Гайдеггер про метафізику). «Метафізика історії музики» щоразу по-новому встановлює зв'язок явищ, за яким відкриваються незбагненні поверхневим поглядом закономірності музично-часової спіралі. Власне «історичний погляд» розуміється як «просвічування» основ, що утворюють відчуття простору, який «зберігає тишу світу» (В. Бібіхін). Тоді кожен факт не залишається лише часткою інформаційного «гербарію», а прояснюється живим сприйняттям «тут і зараз». Головний фактор здійснення такого зв'язку — відтворення всіх можливих поєднань наживо. Це відкидає численні музично-історичні праці енциклопедичного спрямування в розряд застарілих. Історія музики має розгортатися в такий спосіб, щоб надати можливість сучасній людині не тільки відчувати справжній «смак» музичних подій, що розміщуються у вибраному часовому проміжку, а й висвітлити їх собою, тобто утворити такий акт, який М. Мамардашвілі називає «повнотою взаємодії».

Ключові слова: історія музики, метафізика історії музики, онтологія історії музики, філософія історії музики, смисл у музиці.

Постановка проблеми. Глобальні зміни в усіх сферах нашого життя, свідками яких ми перебуваємо протягом останніх років, продовжують прискорювати оберти в геометричній прогресії. Нас уже не дивують приголомшливі можливості квантових комп'ютерів або штучного інтелекту, проте певні цінності, що ними традиційно структурувався духовний простір європейської людини, перетворюються на справжнє

диво. У вихор турбулентності потрапляють такі шари культури, освітні засади та принципи міжособистісного спілкування, які здавна визначали фундамент людського існування. У зоні втраченої стійкості опору і плетива нових духовних спрямувань у «саду з розгалуженими стежками» опинилась і наукова дисципліна «історія музики».

Місце «історії музики» в циклі фахових предметів у європейському музичному академічному світі, у процесі формування мислення і художнього смаку музиканта-професіонала завжди визначалося як базове. Проте сьогодні в багатьох музичних закладах відбувається значне скорочення кредитів на курс «історія музики», а міркування щодо його «застарілої сутності» з'являються і на сторінках спеціальних видань, і в безпосередньому спілкуванні колег-музикантів. Головний аргумент, звісно, зрозумілий: небувала доступність інформації в медіа-просторі, що стрімко робить будь-яке фактологічне сумування неповним і розбиває побудову «цілісної концепції» міцним струмом щойно віднайдених аргументів. У традиційному викладі «об'єктивних фактів», старанно зчеплених у певні контекстні послідовності, «історія музики» приречена програвати тим пластичним духовним інтенціям, які «тут і зараз» відтворюються в численних музикознавчих публікаціях та на інтернаціональних дискусійних платформах. Можливо, справді, історія музики як дисципліна, що є структурованим дискурсом, *обмеженим* обраними дослідником аспектами функціонування музичної культури, уже не має попити в безмежному інформаційному гіперпросторі, відкритому для всіх?

Парадокс ситуації, однак, можна бачити в тому, що загальне бажання читати і слухати «історії про музику» зростає. Зацікавлення широкої аудиторії музичними лекторіями різноманітного спрямування, сучасна практика поєднання слова про музику та живої музики підтверджують важливість збереження давньої європейської традиції «розказувати про музику». Тож, питання **актуальності** існування дисципліни «історія музики» в науковому просторі XXI століття звучить надзвичайно гостро.

Мозаїчна конфігурація культурного середовища, що її ми спостерігаємо сьогодні і в якій, за визначенням А. Моля, «...знання складаються з відокремлених уривків, що не утворюють більше структури. І як наслідок — гуманітарна система уявлень стає застарілою. Технології її знищують»¹, кидає нам безпрецедентні виклики. «Очевидно, тому XXI століття і відчувається як *кричуще запитування до гуманітарного*, рятувально-традиційного, такого, що *реконструє вічне* через культурні проєкції сучасності», — пише Ю. Шабанова в книзі із красномовною назвою «Філософія і музика: місце зустрічі — людина»².

Відгукуючись на приголомшливі трансформації техногенного світу, українське музикознавство шукає власні шляхи розуміння основ духовного існування людини. Зокрема, у фундаментальних дослідженнях О. Самойленко та представників її наукової школи в царині музичної семіології обґрунтовуються нові принципи «системно-сислової побудови музичного діалогу» в сучасній культурно-історичній ситуації, яка «примушує спрямовувати увагу до самодіалогу музики як до її істинного знання про себе, що має характер відповіді не на тимчасові, а на постійні, розраховані на часопросторову перспективу *екзистенційні запитування* (курсив — В. Ж.)»³. Тільки невичерпна вітальна енергія звучання «вічних» питань може чинити опір тотальному трансфор-

¹ Цит. за: Шабанова Ю. А. Філософія і музика: місце зустрічі — человек : монографія. Дніпр : Лира, 2017. С. 13.

² Там само.

³ Самойленко О. І. Психологія мистецтва: сучасні музикознавчі проєкції. Одеса : Гельветика, 2020. С. 39.

маціям «закутого цифрою» сучасного світу, щоб зберегти «деякі речі, що існують лише тією мірою, якою про них ставляться деякі питання» (М. Мамардашвілі)¹.

«XXI століття пронизане інтуїціями Цілого, — підкреслює Ю. Шабанова. — Наука живе інтенціями граничних описів світових структур, провокуючи спалахи культурної самосвідомості, вириває людину з матеріально-земних координат. Філософія і мистецтво поглиблюють свої пошуки сутнісних глибин людської природи. У зв'язку з цим, з одного боку, формується теорія еволюціонуючого Всесвіту, з іншого — загострюються екзистенційні виклики сучасної людини. **Ідея Всесвіту й ідея людини — в очікуванні неминучої зустрічі.** Де ж та сфера, у якій можлива органічна зустріч людини зі Всесвітом?»². Видається, що відповідь на це запитання може дати саме *метафізика історії музики* як нова «рятувальна культурна проєкція», що створює передумови щасливої зустрічі людини зі Всесвітом.

Аналіз останніх досліджень. Закономірно, що в галуззі міждисциплінарних зв'язків історія музики має найбільші перетини з історичною наукою, яка зазнає останнім часом динамічних оновлень методологічних засад. Зокрема, у блискучому дослідженні «Просторова історія» авторитетний історик і філософ М. Ямпольський зазначає, що сьогодні історія має завдання **вийти за межі** історіографії, «нарративізації історії», «перетворення в лінійне хронологічне оповідання»³, щоб створити нову «**просторову історію**». Учений закликає звертатися до артефактів, *породжених людиною*: «Я називаю таку історію “просторовою”. Її виникнення вкорінене в антропологію, а саме у властивість людини опросторювати (ориг.: «опространствлювати») час»⁴. Зокрема, Ямпольський посилається на А. Бергсона, який стверджував: «Ми запозичуємо у простору всі образи, через які описуємо почуття часу і навіть послідовності»⁵. Симптоматично, що французькі автори масштабного видання «Історії Західноєвропейської музики» Бріджіт (Brigitte Massin) і Жан Массен (Jean Massin) також підкреслюють гостру актуальність вирішення завдання «помістити музику у простір», тобто «*визначити її природу, побачити виконавців і слухачів, почути інструменти та їх звучання, безпосередньо її відчувати*»⁶.

Подібне просторове налаштування всього механізму сприйняття подій, які пов'язані з виявленням людського «я», докорінно змінює погляд на фрейми людської діяльності та їхній зв'язок із часовими вимірами. Тоді «проста» хронологічна каталогізація артефактів, створення «гербарію подій», їх порівняння відповідно до визначеного «місця збереження» вже не є підставою виникнення «історії» («історії живопису», «історії архітектури» тощо). Про це влучно писав Вальтер Беньямін ще 1931 року в статті «Літературна історія та вивчення літератури»: «Ідеться не про те, щоб описувати літературні твори в контексті їхньої доби, але *щоб уявляти той час, який їх сприймає, — нашу добу, у той час, що їх породив.* Саме це і робить літературу органом історії»⁷. Тільки в такий спосіб відбувається підключення до справжньої «живої історії».

¹ Мамардашвили М. К. Очерк современной европейской философии. Санкт-Петербург : Азбука, 2012. С. 231.

² Шабанова Ю. А. Философия и музыка: место встречи — человек. Днепр : Лира, 2017. С. 23.

³ Ямпольский М. Б. Пространственная история. Три текста об истории. Санкт-Петербург : Сеанс, 2013. С. 9.

⁴ Там само.

⁵ Там само. С. 10.

⁶ Massin B., Massin J. Histoire de la Musique Occidentale / Sous la direction Brigitte et Jean Massin. Paris : Fayard, 1995. P. 267.

⁷ Цит. за: Ямпольский М. Б. Пространственная история. Три текста об истории. Санкт-Петербург : Сеанс, 2013. С. 56.

Безсумнівно, музика виступає «органом історії», але, на жаль, власне «історія музики» як наукова дисципліна вкрай повільно повертається на зустріч «живій історії». Зазначимо, що в сучасних музично-історичних дослідженнях акцентується необхідність нових підходів до історії музики. Одним із довгоочікуваних «каталізаторів» її руху в цьому напрямку, на нашу думку, постає використання можливостей, які відкриває метафізика як прадавня дисципліна, що зберігає відблиск аристотелівської геніальної думки щодо духовних обривів людини.

У ХХ столітті фундаментальні роботи М. Гайдеггера дали новий поштовх метафізичним дослідженням¹, зокрема й в українському науковому середовищі (див. монографії Олексія Халапсиса² чи цикли лекцій, присвячених розумінню статусу метафізики професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Андрія Баумейстера³). Відлуння жаги визначити метафізичні виміри власне музичної сфери також можна бачити в багатьох сучасних публікаціях⁴. Проте їхніми авторами, переважно, є філософи, що цілком природньо вписує науковий дискурс у широке герменевтичне поле навколо таких понять як космологія, онтологія, концепція абсолюту⁵ та ін. Музикознавчий же досвід виявляє інші стратегії сучасного «думання про музику». Особливої уваги тут заслуговують розвідки російської дослідниці Наталії Бекетової, що закликає створити «**метафізичну історію музики**» як нову дисципліну в сучасній системі освіти⁶. Посилаючись на думки О. Лосєва про те, що музика є «виразне і символічне конструювання предмета» — «предмета вищого буття», який можливо досягнути лише у міфі й символі⁷, Н. Бекетова наводить думки геніального мислителя, що мають

¹ Хайдеггер М. Основные понятия метафизики: Мир — Конечность — Одиночество. Санкт-Петербург : Владимир Даль, 2013. 592 с.

² Халапсис А. В. Зеркало Клио: Метафизическое постижение истории. Днепр : Середняк Т. К., 2017. 380 с.; Халапсис А. В. Постнеклассическая метафизика истории. Днепропетровск : Инновация, 2008. 278 с.

³ Див. відеокурси А. О. Баумейстера: Метафизика сознания. URL: https://www.youtube.com/playlist?list=PLTWnQB38Se1sCOPnzVO_ZU0X-6b6EF8LW; Лекции по метафизике. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLTWnQB38Se1sGGeJ0zcrStzgNGXKWBdW6> (дата обращения: 08.09.2021).

⁴ **Апинян Т. А.** Музыка в контексте истории философии: между универсумом и человеком. Метафизические размышления о музыке : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 2008. 140 с.; **Суханцева В. К.** Музыка как мир человека. От идеи вселенной — к философии музыки. Киев : Факт, 2000. 176 с. **Bartel Ch.** Music Without Metaphysics? // The British Journal of Aesthetics. 2011. Vol. 51. Issue 4. October. P. 383–398. URL: <https://academic.oup.com/bjaesthetics/article-abstract/51/4/383/11904?redirectedFrom=fulltext> (accessed: 08.09.2021); **Syeda S. F. Bilgrami.** Music of the Spheres and the Metaphysics of Music: An analysis. URL: https://www.academia.edu/35123461/Music_of_the_spheres_and_the_metaphysics_of_music_An_analysis?email_work_card=view-paper (accessed: 08.09.2021); **Kenneth L.** The Sound of Ontology Music as a Model for Metaphysics. URL: <https://rowman.com/ISBN/9781498551861/The-Sound-of-Ontology-Music-as-a-Model-for-Metaphysics> (accessed: 08.09.2021); **Moutsopoulos E.** Métaphysique et musique // Presses Universitaires de France. Les Etudes philosophiques. 2008. Vol. 4. No. 87. P. 473–485; **Paskalina V.** Beyond Musical Metaphysics // Filosofia da Música = Philosophy of Music. 2018. T. 74. Fasc. 4. URL: <https://www.jstor.org/stable/26563361> (accessed: 08.09.2021) та ін.

⁵ Саме такі три аспекти виділено у статті Е. Мутсопулос «Метафізика і музика» для виявлення аналогії між цими двома духовними сферами (**Moutsopoulos Evanhélos.** Métaphysique et musique // Presses Universitaires de France. Les Etudes philosophiques. 2008. Vol. 4. No. 87. P. 473–485).

⁶ Бекетова Н. В. Метафизическая история музыки: наука и образовательная практика (Статья 1) // Южно-российский музыкальный альманах / Ростовская гос. консерватория им. С. В. Рахманинова. 2017. № 2 (27). С. 83–88; Бекетова Н. В. Метафизическая история музыки: методология самосознания // Там само. 2019. № 3 (36). С. 35–41.

⁷ Бекетова Н. В. Метафизическая история музыки: наука и образовательная практика (Статья 1) // Там само. 2017. № 2 (27). С. 83.

гостру актуальність: «Зрозуміло, можна “аналізувати” музичний твір, поділяючи його на “складові частини” <...> Але так само, як частини живого організму не є частинами живого організму, оскільки вони реально від нього відокремлені і не живуть із ним спільним життям, частини музичного твору тільки тоді суть частини, коли не випускають з уваги загальний лик твору, який не складається ні з яких частин і тим не менш реально їх оживляє і в них живе»¹. Ця жага створювати «загальний лик твору», що «живе» (!) у кожному його фреймі і розсипається, якщо ми відвертаємося від цілого, вимагає особливих методів створення «живої» історії музики та розмежування «метафізики історії музики» і «метафізичної історії музики».

Мета статті — обґрунтувати сутнісні характеристики метафізики історії музики як нової наукової дисципліни, що набуває значення «фундаментальної події в людському бутті» (М. Гайдеггер про метафізику)² та визначити особливості здійснення у заданому проблемному полі синхронних та діахронних вимірів музичних текстів.

Виклад основного матеріалу. «Надзвичайно важливо, як ми думаємо про світ і — можливо, ще важливіше — як ми про нього розповідаємо. Подія, про яку не розповіли, перестає існувати і зникає. <...> Ті, хто створюють тканину історії, несуть відповідальність». Ці слова Ольги Токарчук, лауреатки Нобелівської премії з літератури 2019 року³, продовжуються її міркуванням щодо генеральної проблеми існування сучасної людини — браку нарративу (від лат. *narrare* — розповідати), відсутності історій, що *розгортаються від першої особи*. І справді, тотальна нестача «я» перетворює поширення інформації на «глосолалію фактів» (О. Мандельштам), позбавлений сенсу інформаційний «шум», з якого людина не в змозі витягнути необхідний їй живильний сенс. Очевидно, що в такому контексті історичні дисципліни вимагають суттєвого оновлення методологічних засад. І історія музики не є винятком.

Обмірковуючи місце історії музики в сучасному світі, видається доцільним навести слова С. Аверінцева щодо нерозривного єднання людини й «історії»: «Немає людини поза історією, але *історія реальна тільки в людині*. Коли ми намагаємося провести лінію від соціальних структур до жанрових структур, ця лінія не повинна оминати людину, її самовідчуття усередині історії, її припущення про найголовніше — про її “**місце у всесвіті**”»⁴. Коментуючи це глибоке судження, підкреслимо, що саме прагнення включити «людяний вимір» у безособову картину руху «історичних епох» стало провідним для ХХ століття. Наше сьогодення вимагає наступного кроку. В умовах техногенного вибуху ХХІ століття думка про те, що «історія реальна тільки в людині» прочитується буквально. Важливим вже є не тільки «людський аромат» (М. Блок) минулих століть (тобто усвідомлення людини в «історії», вивчення всіх аспектів її існування, думання, правил презентації себе і т. і.), але «**олюднення самої історії**». Остання повинна *вміщуватися в кожного*, хто дивиться на неї. Звідси — потреба звертатися в історичній науці до фундаментальних категорій буття, поза

¹ Бекетова Н. В. Метафізическая история музыки: наука и образовательная практика (Статья 1) // Южно-российский музыкальный альманах. 2017. № 2 (27). С. 84.

² Хайдеггер М. Основные понятия метафизики: Мир — Конечность — Одиночество. Санкт-Петербург : Владимир Даль, 2013. С. 33.

³ Що говорила Токарчук на врученні Нобеля: від ніжного оповідача до політики. 10.12.2019. URL: http://www.chytomo.com/shcho-hovoryla-tokarchuk-na-vruchenni-nobelja-vid-nizhnoho-opovidachado-polityky/?fbclid=IwAR1yuzbfCNcoytPrALX_4oy0eYv1HQbSlfuFkQyc3oUC_RufHnOtuNyoyCE (дата звернення: 08.09.2021).

⁴ Аверинцев С. С. Поэтика ранневизантийской литературы. Санкт-Петербург: Азбука-классика, 2004. С. 13.

якими неможливе життя людини, адже, за словами К. Ясперса: «Історія має межі, що відокремлюють її від інших реальностей — від природи і Космосу. Історію з усіх боків оточує *безмежний простір суцього взагалі*»¹.

Традиція міркування про суще й онтологічні параметри існування людини, як відомо, закладається в Античності. Ще на початку європейської цивілізації Платон закликав людину «**повернути очі душі**», щоб зрозуміти істинний фундамент її існування. Він вважав, що в повсякденному житті ми бачимо тільки «тіні на стіні», які відкидаються тим, що приховано за нашою спиною, тож, ми й сьогодні здатні «бачити речі, а не світло, яке йде через наші спини» (М. Мамардашвілі)². Саме музика виступає для людства універсальним засобом «повороту очей душі». Власне головний вектор розгортання західноєвропейської музичної культури можна позначити як рух назустріч невидимому, «лише в горизонті якого виступають видимі речі»³.

Щоб більш виразно уявити перетин таких проявлених та уявних проєкцій, пригадаємо знамениту акварель Пауля Клее *Angelus Novus* (малюнок №1). Цю роботу купив у художника 1921 році німецький філософ Вальтер Беньямін і зберігав її аж до трагічної смерті як важливий духовний орієнтир, називаючи це зображення *Ангелом історії*: «У Клее є картина під назвою *Angelus Novus*. На ній зображений ангел, що виглядає так, немов він готується розлучитися з чимось, на що пильно дивиться. Очі його широко розкриті, рот заокруглений, а крила розправлені. Так має виглядати *Ангел історії*. Його лик звернений до минулого. Там, де для нас — ланцюжок майбутніх подій, там він бачить суцільну катастрофу, руїни над руїнами, що невпинно нагромаджуються та звалюються йому під ноги. Він би й залишився, щоб підняти мертвих і зліпити уламки. Але шквальний вітер, що мчить із раю, наповнює його крила з такою силою, що він вже не може їх скласти. *Вітер нестримно несе його в майбутнє, до якого він звернений спиною*, в той час як гора уламків перед ним піднімається до неба. Те, що ми називаємо прогресом, і є цей шквал»⁴.

У блискучій статті Олександра Михайлова «Ангел історії здивований» ми знаходимо чудові пояснення цього вражаючого динамічного образу історії у роздумах про те, що утилітарна історія з фактів і подій «повинна закінчитися» та **змінитися подивом** перед такою історією, «яка перед його очима народжується, **весь час виникаючи зі свого начала** <...> (Ангел історії) бачить начало світу»⁵. Підкреслимо ці надзвичайно важливі концепти: «подив», «погляд в глибину начала», безкінечне народження «тут і зараз»... Ці феномени людського буття виникають тільки в результаті особливих духовних зусиль, тож справжня історія не може бути автоматичним споживанням певної інформації, відокремленої від внутрішньої настанови, щось «робити собою» та «робити через себе» у просторі обраних подій та артефактів.

Як відомо, духовна традиція, яка береже і «плекає» думки про начала світу та займається питанням сутності буття і проблемами «погляду в глибину начала» вже більше двох тисячоліть визначає себе як **метафізика**⁶. Показово, що Мераб Мамар-

¹ Ясперс К. Смысл и назначение истории. Москва : Политиздат, 1991. С. 243.

² Мамардашвили М. К. Картезианские размышления. Москва : Прогресс, 2001. С. 142.

³ Там само.

⁴ Беньямин В. О понятии истории // Новое литературное обозрение. 2000. № 46. С. 84.

⁵ Михайлов А. В. Ангел истории изумлен... // Новая Юность. 1996. № 13–14. URL: <https://www.libfox.ru/349493-aleksandr-mihaylov-angel-istorii-izumlen.html> (дата обращения: 08.09.2021).

⁶ Як відомо, виникнення слова «метафізика» пов'язане з Арістотелем, хоча він сам його не вживав. Так назвав збірку творів Арістотеля з 14 книг Андронік Родоський. Ці книги включали вчення вели-

дашвілі, розмірковуючи про метафізику, зізнався: «Це важка тема, тому що доводиться говорити водночас про дуже складні й дуже прості речі, які закутані в незліченні і витончені культурні асоціації, образи. <...> ніхто не може сказати, що він є фахівцем у метафізиці, навіть якщо все життя нею займався»¹. Тому й ми не будемо заходити далеко «на територію» філософів, де легко потонути в «метафізичному океані» концепцій і теорій, який утворений більш ніж двома тисячоліттями руху європейської думки. Спробуємо лише, звернувшись до «Метафізики» Арістотеля, використати її певні положення для прояснення завдань музикознавства ХХІ століття.

Геніальний грецький мислитель уперше визначив сферу людського духу, яка перебуває *за межею видимого і відчутного світу* як «науку про певні причини і начала»². За наступні тисячоліття простір духовних маршрутів у пошуках відповідей на ці хвилюючі питання безмежно розширився, тож не дивно, що кожного на цьому шляху вже чекають наготові Сцілла і Харібда.

Перша умова вибору такого шляху народжується із парадоксального поєднання ясності відповідей на «вічні питання» і, водночас, їх неосяжної глибини. «Дослідити істину в одному відношенні важко, в іншому легко, — пише Арістотель. — Це видно з того, що *ніхто не може досягти її належним чином, але і не терпить повну невдачу*. <...> Якщо справа йде приблизно так, як у нас кажуть в прислів'ї: “Хто ж не влучить у ворота [з лука]?”, то в цьому відношенні досліджувати істину легко; однак, володіючи деяким цілим, можна бути не в змозі володіти частиною, — це показує труднощі дослідження істини»³. У постійному віддаленні межі розуміння і зростаючій цінності навіть найменшого наближення до неї («ніхто не терпить повну невдачу») полягає невичерпність питань про сенс буття.

Друга умова пов'язана з необхідністю нашого особливого «включення» в процес розуміння, оскільки тут, як підкреслює Арістотель, «труднощі подвійні, *причина їх, можливо, не в речах, а безпосередньо в нас*: справді, яким є денне світло для кажанів, таким є для розуму в нашій душі те, що за своєю природою є найбільш очевидним»⁴.

Відблиск цього міркування Арістотеля ми бачимо в безлічі пізніших коментарів. Зокрема, М. Мамардашвілі підкреслює значимість для людини «живих станів» («плюсових станів»), які зумовлені її *участю* в цих станах»⁵, і відокремлює їх від відстороненого спостереження, знання і т. і., з яких «не можна витягти істину»⁶, адже хоча ми схильні саме «негативні предмети вважати фактами», тільки «живий стан» здатний акумулювати смисли. Для опису таких станів М. Мамардашвілі використовує вислів Канта *«пов'язуюча сила самопізнання»*⁷, представляючи її як «образ маси енергетично напружених елементів, які, якщо вони не поставлені у зв'язок, розірвуть

кого грецького філософа про першооснови буття: форму, матерію, мету, рух. Оскільки ці книги йшли після трактату «Фізика», вони були названі «Метафізика» (грец. *Τὰ μετὰ τὰ φυσικά* — те, що після фізики).

¹ Мамардашвили М. К. Метафизика Антонена Арто : доклад в Тбилиском университете 20 апреля 1988 года // Фонд Мераба Мамардашвили. URL: <https://www.mamardashvili.com/archive/interviews/arto.html> (дата обращения: 08.09.2021).

² Аристотель. Сочинения в четырёх томах. Т. 1 : Метафизика / ред. В. Ф. Асмус. Москва : Мысль, 1976. С. 67.

³ Там само. С. 94.

⁴ Там само.

⁵ Мамардашвили М. К. Лекции о Прусте (психологическая топология пути). Москва : Ad Marginem. 1995. С. 105.

⁶ Там само. С. 139.

⁷ Мамардашвили М. К. Кантианские вариации. Москва : Аграф, 2002. С. 15.

тебе або навколишній світ на частини»¹. Ця пов'язуюча сила здатна заплітати в нове ціле відокремлені явища і феномени в такий спосіб, щоб «розпаковувати кожен крок і весь час *тримати все разом* <...>. Таке утримування і є, за Кантом, метафізика»².

«Живі стани» — обов'язкова умова духовного життя людини, хоча якщо брати до уваги думки Арістотеля. Тут кожен опиняється в ситуації мандрів невідомими стежками («Йди туди, не знаю куди...»), які все одно не приводять у кінцеву точку: вона завжди залишається за горизонтом очікування. Але саме на цьому шляху відбуваються найбільш втаємничені зустрічі людини, що ставить питання, *із собою*. «Щоб дух людини коли-небудь відмовився від метафізичних досліджень, — пише Михайло Епштейн, — це так само неймовірно, як і те, щоб ми коли-небудь зовсім перестали дихати з побоювання вдихати нечисте повітря. Завжди, у кожній людині, особливо у мислячої, буде метафізика. <...> метафізика не є виключно привілеєм філософії. У релігії і політики, у мови і у музики є власна метафізика, своє бачення першооснов буття, його висот і глибин»³.

Як уже зазначалося, «впритул» до метафізики підійшла сучасна історія, адже ще наприкінці минулого тисячоліття С. Кримський наголошував: «Не можна зрозуміти смисловий потенціал всесвітньої історії, не враховуючи його метафізичні контури»⁴.

«Власна метафізика» є і у музикознавства. Історія музики надає людині безмежні можливості для запитування себе самого про сутнісні засади буття, тому на сучасному етапі вона шукає шляхи у новому напрямі, який можна було б назвати **«метафізикою історії музики»**.

«Метафізика історії музики» постає як сучасна дисципліна, що займається проблемами, які поєднують музичне мистецтво з філософією, антропологією, культурологією, естетикою, проте її фундамент визначає саме *музикознавчий погляд* на музичні артефакти. Не музика «взагалі» як філософська категорія, а *історія музики* в її специфічно-музичних вимірах, що зумовлені принципами музичного мислення, які вже отримали свої лінійні «горизонтальні» маркери («історію»), набуває «вертикального» онтологічного розгортання.

На необхідність *«вертикалізації музикознавчої методології»* вказує Н. Бекетова⁵. Дослідниця пропонує їх узагальнити в дисципліні «метафізична історія музики», відзначаючи, що «проблема метафізичної історії музики, яка здатна адекватно відображати історичні дефініції музичної свідомості в її розвитку, є насамперед проблемою *цілісної інтерпретації музичної концепції* (іншими словами, адекватного розуміння смислу («смыслопостижения»), з якою безпосередньо пов'язаний перегляд усталених визначень видів, родів, жанрів і форм музичного твору»⁶. Акцентуючи необхідність оновлення завдань історичної науки, дослідниця наводить фрагмент виступу Ю. Холопова в Ростовській консерваторії в межах III Російського філософського конгресу 2002 року, присвяченого завданню створення метафізичної теорії

¹ Мамардашвили М. К. Кантианские вариации. Москва : Аграф, 2002. С. 15.

² Там само. С. 84

³ Эпштейн М. Н. Ирония идеала: парадоксы русской литературы. Москва : НЛЮ. 2015. 385 с. URL: https://www.nlobooks.ru/books/nauchnaya_biblioteka/1196/review/8942/ (дата обращения: 08.09.2021).

⁴ Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. Київ : КМА, 2008. С. 7.

⁵ Бекетова Н. В. Метафизическая история музыки: наука и образовательная практика (Статья 1) // Южно-российский музыкальный альманах. Ростов-на-Дону, 2017. № 2 (27). С. 83–88; Бекетова Н. В. Метафизическая история музыки: методология самосознания // Там же. 2019. № 3 (36). С. 35–41.

⁶ Бекетова Н. В. Метафизическая история музыки: наука и образовательная практика (Статья 1) // Там же. 2017. № 2 (27). С. 86.

музики, коли на питання «чи можлива метафізична історія музики» відомий учений відповів позитивно та додав: «Але для цього потрібен великий контекст»¹.

Такі акценти на пошуках засобів розширення контекстів вивчення обраного феномену, а також включенні «вертикального» виміру в «історію музики» видаються вкрай важливими для усвідомлення оновлення її методологічних основ. Проте, видається, що проблему слід порушувати більш фундаментально і говорити не тільки про «метафізичну історію музики», а й про «метафізику історії музики». Визначення «метафізика історії музики» вказує на наслідування засад учення Арістотеля як методологічний фундамент нової дисципліни і дає змогу розглядати *історію музики як особливий шлях осягнення буття*.

Дисципліна «метафізика історії музики» ґрунтується не на оновленні «сталих визначень видів, родів, жанрів і форм музичного твору» (Н. Бекетова), а на **побудові принципово іншої системи координат**; «метафізика історії музики» не стільки стабілізує «турбулентну» історичну музикознавчу зону в просторі сучасної культури, скільки «закидає» музикознавство в нові шари реверберації смислів, що характеризують духовне життя людини ХХІ століття.

Ключове значення в побудові перетинів горизонтальної і вертикальної проєкцій усвідомлення сутнісних питань людини у просторі музичної культури мають **принципи відношення тексту з усіма типами контекстів**. Ідеться не стільки про розгортання «великого контексту» (Ю. Холопов), скільки про осмислення **принципів поєднання («зв'язування»!) тексту з різними контекстами**². Тож, не контексти в їх «метафізичному» розгортанні, не відокремлений текст у фокусі «вічних» питань, але саме єднання всіх смислів, що проступають у тексті та в зачеплених ним різних контекстах через унікальне «Я» кожного, хто стає *Homo Metafiscus*, визначає предмет метафізики історії музики як дисципліни.

Цікаво, що майже два століття тому (1821) Вільгельм фон Гумбольдт у доповіді «Про завдання історика» говорив: «Може здатися сумнівним, що сфери *історика і художника* зустрічаються хоча б в одній точці. Однак діяльність того чи іншого, безперечно, має спільні риси. Бо якщо історик <...> досягає у своєму зображенні істини того, що відбувалося, доповнюючи і пов'язуючи неповні й розрізнені дані безпосереднього спостереження, то зробити це він може, подібно художнику, *лише за допомогою фантазії*. Але різниця <...> полягає в тому, що фантазію він підпорядковує перевіреним досвідом даним і дослідженню дійсності: у цьому процесі діє не чиста фантазія; її правильніше було б визначити як здатність передбачати і **своєрідний дар встановлювати зв'язок**. <...> **Роблячи причетною собі форму всього, що відбувається** (! — В. Ж.), дух повинен лише глибше зрозуміти доступний дослідженню матеріал, навчитися пізнавати в ньому більше, ніж це доступно простій розумовій операції»³.

¹ Бекетова Н. В. Метафизическая история музыки: наука и образовательная практика (Статья 1) // Южно-российский музыкальный альманах. Ростов-на-Дону, 2017. № 2 (27). С. 86.

² Див. більш детально щодо принципів взаємодії тексту і контекстів: Жаркова В. Б. Творчість Моріса Равеля: музичні тексти і комунікативний контекст : автореф. дис. ... доктора мистецтвознавства : спец. 17.00.03 Музичне мистецтво / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2010. 30 с.; Жаркова В. Б. Современные научные подходы к осмыслению понятий «текст» и «контекст» в связи с задачами изучения французской музыкальной культуры // Київське музикознавство. Культурологія та мистецтвознавство. Київ. 2010. Вип. 34. С. 128–139.

³ Гумбольдт В. фон. О задачах историка // Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс. 1985. С. 294.

«Метафізика історії музики» щоразу **по-новому встановлює зв'язаність явищ**, за якою відкриваються незбагненні поверхневим поглядом закономірності музично-часової спіралі¹. Власне «історичний погляд» розуміється як «просвічування» основ, що утворюють відчуття простору, який «зберігає тишу світу» (В. Бібіхін). Тоді кожен факт не залишається лише часткою інформаційного «гербарію», а прояснюється, *ви-СВІТ-люється* живим сприйняттям «тут і зараз». Підкреслимо як головний фактор здійснення такого зв'язку — відтворення всіх можливих поєднань **наживо**. Це відкидає численні музично-історичні праці енциклопедичного спрямування в розряд застарілих. Історія музики має розгортатися в такий спосіб, щоб надати можливість сучасній людині не тільки відчутти справжній «смак» музичних подій, що розміщуються у вибраному часовому проміжку, а й **висвітлити їх собою**, тобто утворити такий акт, який М. Мамардашвілі називає «повнотою взаємодії». У результаті, беручи до уваги те, що «мислячий розум приводиться в рух дією того, що ним осягається» (Арістотель)², проступає **унікальність** зчеплень усіх можливих причин формування такого акту, серед яких, за Арістотелем, є чотири основних:

- **Матеріальна причина** (те, з чого-саме виникають речі).
- **Формальна причина, або форма** (адже кожна річ є *оформленою* матерією).
- **Рушійна причина** (джерело, з якого бере початок рух).
- **Кінцева причина, або мета** («те, заради чого все відбувається»)³.

Проекція цих арістотелівських засад будь-якого метафізичного міркування у сферу історії музики дає змогу по-новому бачити її онтологію через такі мисленнєві та феноменологічні операції до досліджуваного явища:

- 1) визначити першопричину виникнення власне звукової *матерії* (чи то є слово, акустично-просторові виміри, Число, афект тощо);
- 2) виявити особливості *організації* музичної тканини (зафіксувати її структурні параметри та усвідомити «форму»);
- 3) з'ясувати специфіку співвідношення всіх контекстних зрізів, що дають змогу виявити прихований смисл («невидиму рушійну силу»);
- 4) прокоментувати «кінцеву мету» («те, заради чого все відбувається») усіх типів поєднань горизонтальних і вертикальних вимірів.

Зрозуміло, що докладні коментарі щодо особливостей здійснення таких дослідницьких процедур вимагають окремої розмови в межах іншої самостійної статті. Зазначимо лише, що власною спробою використання арістотелівських ідей у сфері сучасного музикознавства стала організація тексту монографії «Десять поглядів на історію західноєвропейської музики. Таємниці і бажання Номо Musicus»⁴, а також авторського курсу «Метафізика історії музики», започаткованого 2019 року для студентів музично-освітнього рівня «магістр» у Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського.

¹ Симптоматично, що в наукових працях із квантової фізики світ представлено як модальну *конфігурацію зв'язків*, тож завдання досліджувати саме *мобільні якості* музично-часової спіралі відповідає стратегічним напрямкам розвитку наукового мислення ХХ–ХХІ століть.

² Мамардашвили М. К. Лекции по античной философии. Москва : Фонд Мераба Мамардашвили, 2016. С. 181.

³ Арістотель. Сочинения в четырёх томах. Т. 1 : Метафизика / ред. В. Ф. Асмус. Москва : Мысль, 1976. С. 96.

⁴ Жаркова В. Б. Десять взглядов на историю западноевропейской музыки. Тайны и желания Номо Musicus : монография : в 2 т. Т. 1. Киев : ArtHuss, 2018–2020. Т. 1. 2018. 344 с.; Т. 2. 2020. 256 с.

Висновки. ХХІ століття ставить перед людиною небувалі завдання, адже, за глибоким спостереженням С. Кримського, «в сучасній науці стали виникати межові питання про повноту компетенції конкретно-наукових досліджень, про пізнання, що виходить за межі експериментальної бази природознавства», тож «йдеться не просто про доповнення досвіду теорією, а про *кризу фактуальності* як такої, тобто про розвиток уявної науки. У цих умовах у конкретно-наукових дисциплінах пересторога Ньютона “Фізико, бережись метафізики” замінюється *визнанням потреби залучення метафізики в пізнавальні моделі буття*»¹. Такі оновлені пізнавальні моделі спрможно створювати «метафізика історії музики».

Метафізика історії музики — дисципліна, яка є надлишковою за своєю сутністю², тому й дає змогу опинитися там, де «щось трапляється з нами» (М. Мамардашвілі). У побудові особливого акту «*бачення горизонту невидимого*» полягає ключова характеристика «погляду» на історію музичної культури сучасного дослідника. Симптоматичні в цьому відношенні міркування М. Мамардашвілі відносно призначення «історії філософії», які варто екстраполювати на оновлену онтологічними запитаннями «історію музики»: «Вона потрібна нам, і це може здатися парадоксальним — як раз тому, що *ніякої історії філософії немає*. <...> мертві знання нам не важливі — ми звертаємося до минулого і розуміємо його лише в тій мірі, у якій *можемо відновити* те, що думалось колись як до нашої здатності мислити і до того, що ми можемо *зараз самі подумати*»³.

Подібна спрямованість духовних зусиль кожного, хто включає у сферу своїх пошуків «некорисну» та «неіснуючу» метафізику історії музики, відповідає гострим викликам часу. Вона визначає нову позицію людини *на перетині зафіксованого в нарративі того, що «вже здійснилося» і розгортання смислів «тут і зараз» того, що тільки встановлюється, коли нічого не існує в автоматичному режимі сприйняття*. У такій моделі зчеплення лінійного і такого, що принципово не піддається горизонтальній конфігурації, фіксованого і розсіяного в смислових полях, заданого причинно-наслідковими відносинами та існуючого *a priori* («завжди і всюди»), важливими постають усі контекстні утворення. Вони розгортаються зазвичай у горизонтальній площині, розкриваючи множинність зв'язків досліджуваного артефакту з іншими явищами, проте їх повноту визначає тільки *наявність вертикального виміру*, який створює *Ното Metafisicus* як Людина, що ставить сутнісні запитання. Серед запитань, що по-новому структурують духовний простір, є таке: «Чи зможу я, зібравши всього себе в ідейній насназі честі (честолюбства), залишившись зі світом сам на сам, заглянути в себе, “оголитися” в момент істини і, *розказуючи про світ як історію своєї душі*, розкрутити цей світ?»⁴.

Такий підхід відкриває нові перспективи перед історичним музикознавством сьогодні. Нагальна потреба звернутися до фундаментальних принципів і категорій буття і щоразу по-новому встановлювати зв'язаність явищ у рельєфне ту невидиму межу, за якою відкриваються сутнісні основи музично-часової спіралі в унікальних проєкціях нової дисципліни ХХІ століття — «метафізики історії музики».

¹ Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. Київ : КМА, 2008. С. 7.

² Щодо сутності поняття «надлишкове» див: Жаркова В. Б. Сучасний курс історії музики: у напрямі до надлишкового... // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Київ, 2017. № 3 (36). С. 99–109.

³ Мамардашвили М. К. Лекции по античной философии. Москва : Фонд Мераба Мамардашвили, 2016. С. 9.

⁴ Мамардашвили М. К. Картезианские размышления. Москва : Прогресс, 2001. С. 14.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверинцев С. С. Поэтика ранневизантийской литературы. Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2004. 480 с.
2. Апинян Т. А. Музыка в контексте истории философии: между универсумом и человеком. Метафизические размышления о музыке : учебное пособие. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 2008. 140 с.
3. Аристотель. Сочинения в четырёх томах. Т. 1 : Метафизика / ред. В. Ф. Асмус. Москва : Мысль, 1976. 550 с.
4. Бекетова Н. В. Метафизическая история музыки: наука и образовательная практика (Статья 1) // Южно-российский музыкальный альманах / Ростовская гос. консерватория им. С. В. Рахманинова. 2017. № 2 (27). С. 83–88.
5. Бекетова Н. В. Метафизическая история музыки: методология самосознания // Южно-российский музыкальный альманах / Ростовская гос. консерватория им. С. В. Рахманинова. 2019. № 3 (36). С. 35–41.
6. Беньямин В. О понятии истории // Новое литературное обозрение. 2000. № 46. С. 81–90.
7. Гречко П. К. Постметафизика: текст истории и контекст современности // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Философия. 2013. № 2 С. 26–43.
8. Гумбольдт В. фон. О задачах историка // Язык и философия культуры. Москва : Прогресс. 1985. С. 292–308.
9. Эпштейн М. Н. Ирония идеала: парадоксы русской литературы. Москва : НЛО. 2015. 385 с. URL: https://www.nlobooks.ru/books/nauchnaya_biblioteka/1196/review/8942/ (дата обращения: 08.09.2021).
10. Жаркова В. Б. Десять взглядов на историю западноевропейской музыки. Тайны и желания Ното Musicus : монография : в 2 т. Т. 1. Киев : ArtHuss, 2018–2020. Т. 1. 2018. 344 с.; Т. 2. 2020. 256 с.
11. Жаркова В. Б. Современные научные подходы к осмыслению понятий «текст» и «контекст» в связи с задачами изучения французской музыкальной культуры // Київське музикознавство. Культурологія та мистецтвознавство : зб. ст. / Київський ін-т музики ім. Р. М. Глієра. Київ, 2010. Вип. 34. С. 128–139.
12. Жаркова В. Б. Сучасний курс історії музики: у напрямі до надлишкового... // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Київ, 2017. № 3 (36). С. 99–109.
13. Жаркова В. Б. Творчість Моріса Равеля: музичні тексти і комунікативний контекст : автореф. дис. ... доктора мистецтвознавства : спец. 17.00.03. Музичне мистецтво / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2010. 30 с.
14. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. Київ : КМА, 2008. 368 с.
15. Мамардашвили М. К. Кантианские вариации. Москва : Аграф, 2002. 320 с.
16. Мамардашвили М. К. Картезианские размышления. Москва : Прогресс, 2001. 352 с.
17. Мамардашвили М. К. Лекции о Прусте (психологическая топология пути). Москва : Ad Marginem. 1995. 548 с.
18. Мамардашвили М. К. *Лекции по античной философии*. Москва : Фонд Мераба Мамардашвили, 2016. 214 с.
19. Мамардашвили М. К. Метафизика Антонена Арто : доклад в Тбилиском университете 20 апреля 1988 года // Фонд Мераба Мамардашвили. URL: <https://www.mamardashvili.com/archive/interviews/arto.html> (дата обращения: 08.09.2021).

20. Мамардашвили М. К. Очерк современной европейской философии. Санкт-Петербург : Азбука, 2012. 608 с.
21. Михайлов А. В. Ангел истории изумлён... // Новая Юность. 1996. № 13–14. URL: <https://www.libfox.ru/349493-aleksandr-mihaylov-angel-istorii-izumlen.html> (дата обращения: 08.09.2021).
22. Самойленко О. І. Психологія мистецтва: сучасні музикознавчі проєкції. Одеса : Гельветика, 2020. 236 с.
23. Суханцева В. К. Музыка как мир человека. От идеи вселенной — к философии музыки. Киев : Факт, 2000. 176 с.
24. Толстенко А. М. Европейская метафизика: от бытия-как-природы к бытию-как-истории. Санкт-Петербург : Гуманитарная акад., 2011. 383 с.
25. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики: Мир — Конечность — Одиночество. Санкт-Петербург : Владимир Даль, 2013. 592 с.
26. Халапсис А. В. Зеркало Клио: Метафизическое постижение истории : монография. Днепр : Середняк Т. К., 2017. 380 с.
27. Халапсис А. В. Постнеклассическая метафизика истории : монография. Днепропетровск : Инновация, 2008. 278 с.
28. Шабанова Ю. А. Философия и музыка: место встречи — человек : монография. Днепр : Лира, 2017. 172 с.
29. Що говорила Токарчук на врученні Нобеля: від ніжного оповідача до політики. 10.12.2019. URL: http://www.chytomo.com/shcho-hovoryla-tokarchuk-na-vruchenni-nobelia-vid-nizhnoho-opovidacha-do-polityky/?fbclid=IwAR1yuzbfCNcoytPrALX_4oy0eYv1HQbSlfuFkQyc3oUC_RufHnOtuNyoyCE (дата звернення: 08.09.2021).
30. Ямпольский М. Б. Пространственная история. Три текста об истории. Санкт-Петербург : Сеанс, 2013. 344 с.
31. Ясперс К. Смысл и назначение истории. Москва : Политиздат, 1991. 527 с. (Мыслители XX века).
32. Bartel, C. Music Without Metaphysics? // The British Journal of Aesthetics. 2011. Vol. 51. Issue 4. October. P. 383–398. URL: <https://academic.oup.com/bjaesthetics/article-abstract/51/4/383/11904?redirectedFrom=fulltext> (accessed: 08.09.2021).
33. Kenneth, L. The Sound of Ontology Music as a Model for Metaphysics. URL: <https://rowman.com/ISBN/9781498551861/The-Sound-of-Ontology-Music-as-a-Model-for-Metaphysics> (accessed: 08.09.2021).
34. Massin B., Massin J. Histoire de la Musique Occidentale. Sous la direction Brigitte et Jean Massin. Paris : Fayard, 1995. 1312 p.
35. Moutsopoulos, E. Métaphysique et musique // Presses Universitaires de France. Les Etudes philosophiques. 2008. Vol. 4. No. 87. P. 473–485.
36. Paskalina, B. Beyond Musical Metaphysics // Filosofia da Música = Philosophy of Music. 2018. T. 74. Fasc. 4. URL: <https://www.jstor.org/stable/26563361> (accessed: 08.09.2021).
37. Syeda S. F. Bilgrami. Music of the Spheres and the Metaphysics of Music: An analysis. URL: https://www.academia.edu/35123461/Music_of_the_spheres_and_the_metaphysics_of_music_An_analysisemail_work_card=view-paper (accessed: 08.09.2021).

REFERENCES

1. Averintsev, S. (2004). *Poetics of early Byzantine literature [Poetika rannevizantiiskoi literatury]*. Saint Petersburg: Azbuka-klassika, 480 p. [in Russian].
2. Apinyan, T. (2008). *Music in the context of the history of philosophy: between the universe and man. Metaphysical Reflections on Music [Muzyka v kontekste istorii filosofii: mezhdun universumom i chelovekom. Metafizicheskie razmyshleniya o muzyke]*. Saint Petersburg, 140 p. [in Russian].
3. Aristotel'. (1976). *Works in four volumes [Sochineniya v chetyrekh tomakh]*. Vol. 1: *Metafizika [Metafizika]*. Moscow: МЫСЛЬ, 550 p. [in Russian].
4. Beketova, N. (2017). Metaphysical history of music: scholarship and education practice (article 1) [Metafizicheskaya istoriya muzyki: nauka i obrazovatel'naya praktika (stat'ya 1)]. *South-Russian Musical Anthology [Iuzhno-Rossiiskii Muzykal'nyi Al'manakh]*. Rostov State Rachmaninov Conservatory. Issue 2 (27), pp. 83–88 [in Russian].
5. Beketova, N. (2019). Metaphysical history of music: methodology of self-consciousness [Metafizicheskaya istoriya muzyki: metodologiya samosoznaniya]. *South-Russian Musical Anthology [Iuzhno-Rossiiskii Muzykal'nyi Al'manakh]*. Rostov State Rachmaninov Conservatory. Issue 3 (36), pp. 35–41 [in Russian].
6. Ben'yamin, V. (2000). About the concept of history [O ponyatii istorii]. New literary review [Novoe literaturnoe obozrenie]. Issue 46. С. 81–90 [in Russian].
7. Grechko, P. (2013). Postmetaphysics: the text of history and the context of modernity [Postmetafizika: tekst istorii i kontekst sovremennosti]. Bulletin of Peoples' Friendship University of Russia [Vestnik Rossiiskogo Universiteta Druzhby Narodov]. Seriya: Philosophy. Issue 2, pp. 26–43 [in Russian].
8. Humboldt, W. von. (1985). On the tasks of the historian [O zadachakh istorika]. Humboldt, W. von. Language and philosophy of culture [Yazyk i filosofiya kul'tury]. Moscow: Progress, pp. 292–308 [in Russian].
9. Epshtein, M. (2015). The irony of the ideal: the paradoxes of Russian literature [Ironiya ideala: paradoksy russkoi literatury]. Moscow: Novoe literaturnoe obozrenie. 385 с. Available at: https://www.nlobooks.ru/books/nauchnaya_biblioteka/1196/review/8942/ (accessed: 08.09.2021) [in Russian].
10. Zharkova, V. (2018–2020). *Ten Views on the History of Western European Music. Secrets and Desires of Homo Musicus [Desyat' vzglyadov na istoriyu zapadnoevropeiskoi muzyki. Tainy i zhelaniya]*: in 2 vols. Kiev: ArtHuss. Vol. 1. 2018. 344 p.; Vol. 2. 2020. 256 p. [in Russian].
11. Zharkova, V. (2010). Modern scientific approaches to understanding the concepts of "text" and "context" in connection with the tasks of studying French musical culture [Sovremennye nauchnye podkhody k osmysleniyu ponyatii «tekst» i «kontekst» v svyazi s zadachami izucheniya frantsuzskoi muzykal'noi kul'tury]. *Kyiv Musicology. Culturology and Art Studies [Kyivske muzykovedstvo. Kulturologiia ta mystetstvoznavstvo]*. R. Glier Kyiv Institute of Music National Academy of Art Ukraine. Kyiv, Issue 34, pp. 128–139 [in Russian].
12. Zharkova, V. (2017). A curious course in the history of music: right up to the excess [Modern Course in Music History: towards Excessive...]. *Journal of the Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho]*. Kyiv, Issue 3 (36), pp. 99–109 [in Ukrainian].
13. Zharkova, V. Creativity of Moris Ravel: Musical Texts and Communicative Context [Tvorchist' Morisa Ravelya: muzichni teksti i komunikativnii kontekst]. The dissertation author's abstract for gaining the degree of the Doctor of Art Criticism by specialty 17.00.03 Music Art. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. Kyiv, 2010. 30 p. [in Ukrainian].

14. Krims'kii, S. (2008). Under the signature of Sophia [*Pid signaturoyu Sofii*]. Kyiv, 368 p. [in Ukrainian].
15. Mamardashvili, M. (2002). Kantian variations [*Kantianskie variatsii*]. Moscow: Agraf, 320 p. [in Russian].
16. Mamardashvili, M. (2001). Cartesian reflections [*Kartezianskie razmyshleniya*]. Moscow: Progress, 352 p. [in Russian].
17. Mamardashvili, M. (1995). Lectures on Proust (psychological topology of the path) [*Lektsii o Pruste (psikhologicheskaya topologiya puti)*]. Moscow: Ad Marginem. 548 p. [in Russian].
18. Mamardashvili, M. (2016). Lectures on ancient philosophy [*Lektsii po antichnoi filosofii*]. Merab Mamardashvili Foundation. Moscow, 214 c. [in Russian].
19. Mamardashvili, M. Metaphysics by Antonen Arto [Metafizika Antonena Arto]: report at Tbilisi University on April 20, 1988. Merab Mamardashvili Foundation [*Fond Meraba Mamardashvili*]. Available at: <https://www.mamardashvili.com/archive/interviews/arto.html> (accessed: 08.09.2021) [in Russian].
20. Mamardashvili, M. (2012). An essay on modern European philosophy [*Ocherk sovremennoi evrpeiskoi filosofii*]. Saint Petersburg: Azbuka, 608 p. [in Russian].
21. Mikhailov, A. (1996). The angel of history is amazed... [Angel istorii izumlen...]. In: *Новая Юность* [*Novaya Yunost'*]. Issue 13–14. Available at: <https://www.libfox.ru/349493-aleksandr-mihaylov-angel-istorii-izumlen.html> (accessed: 08.09.2021) [in Russian].
22. Samoilenko, O. (2020). Psychology of art: modern musicological projections [*Psykhologhiia mystetstva: suchasni muzykoznavchi proektsii*]. Odesa: Helvetyka, 236 p. [in Ukrainian].
23. Sukhantseva, V. (2000). Music as a human world. From the idea of the universe to the philosophy of music [*Muzyka kak mir cheloveka. Ot idei vselennoi — k filosofii muzyki*]. Kiev: Fakt, 176 p. [in Russian].
24. Tolstenko, A. (2011). European metaphysics: from being-as-nature to being-as-history [*Evropeiskaya metafizika: ot bytiya-kak-prirody k bytiyu-kak-istorii*]. Saint Petersburg: Gumanitarnaya akademiya, 383 p. [in Russian].
25. Heidegger, M. (2013). Basic concepts of metaphysics: World — Finitude — Loneliness [*Osnovnye ponyatiya metafiziki: Mir — Konechnost' — Odinoche-stvo*]. Saint Petersburg: Vladimir Dal', 592 p. [in Russian].
26. Khalapsis, A. (2017). Clio's Mirror: A Metaphysical Comprehension of History [*Zerkalo Klio: Metafizicheskoe postizhenie istorii*]. Dnepr: Serednyak T. K., 380 p. [in Russian].
27. Khalapsis, A. (2008). Post-non-classical metaphysics of history [*Postneklassicheskaya metafizika istorii*]. Dnepropetrovsk: Innovatsiya, 278 p. [in Russian].
28. Shabanova, Yu. (2017). Philosophy and Music: Meeting Place — Human [*Filosofiya i muzyka: mesto vstrechi — chelovek*]. Dnepr: Lira, 172 p. [in Russian].
29. *What Tokarchuk said at the Nobel Prize ceremony: from a gentle narrator to a politician. 12.10.2019* [*Shcho govorela Tokarchuk na vruchenni Nobelya: vid nizhnogo opovidacha do polityki. 10.12.2019*]. Available at: http://www.chytomo.com/shcho-hovoryla-tokarchuk-na-vruchenni-nobel-ia-vid-nizhnogo-opovidacha-do-polityky/?fbclid=IwAR1yuzbfCNcoytPrALX_4oy0eYv1HQbSlfuFkQyc3oUC_RufHnOtuNyoyCE (accessed: 08.09.2021) [in Ukrainian].
30. Yampol'skii, M. (2013). Spatial history. Three texts about history [*Prostranstvennaya istoriya. Tri teksta ob istorii*]. Saint Petersburg: Seans, 344 p. [in Russian].
31. Yaspers, K. (1991). The meaning and purpose of history [*Smysl i naznachenie istorii*]. Moscow: Izdatel'stvo politicheskoi literatury, 527 p. [in Russian].

32. Bartel, Ch. (2011). Music Without Metaphysics? // *The British Journal of Aesthetics*. Vol. 51. Issue 4. October. P. 383–398. Available at: <https://academic.oup.com/bjaesthetics/article-abstract/51/4/383/11904?redirectedFrom=fulltext> (accessed: 08.09.2021) [in English].

33. Kenneth, L. The Sound of Ontology Music as a Model for Metaphysics. Available at: <https://rowman.com/ISBN/9781498551861/The-Sound-of-Ontology-Music-as-a-Model-for-Metaphysics> (accessed: 08.09.2021) [in English].

34. Massin, B. et Massin, J. (1995). *Histoire de la Musique Occidentale*. Sous la direction B. et J. Massin. Paris: Fayard, 1312 p. [in French].

35. Moutsopoulos Evanghélos. (2008). Métaphysique et musique. *Presses Universitaires de France. Les Etudes philosophiques*. Vol. 4. No. 87, pp. 473–485 [in French].

36. Paskalina, B. (2018). Beyond Musical Metaphysics. *Filosofia da Música = Philosophy of Music*. T. 74. Fasc. 4. Available at: <https://www.jstor.org/stable/26563361> (accessed: 08.09.2021) [in English].

37. Syeda S. F. Bilgrami. Music of the Spheres and the Metaphysics of Music: An analysis. Available at: https://www.academia.edu/35123461/Music_of_the_spheres_and_the_metaphysics_of_music_An_analysis?email_work_card=view-paper (accessed: 08.09.2021) [in English].

ЖАРКОВА В. Б.

Жаркова Валерия Борисовна — доктор искусствоведения, профессор, заведующая кафедрой истории мировой музыки Национальной музыкальной академии Украины имени П. И. Чайковского (Киев, Украина).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3706-3481>
zharkova_valeriya@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4190.2021.132.249956>

МЕТАФИЗИКА ИСТОРИИ МУЗЫКИ В НАУЧНОМ ПРОСТРАНСТВЕ: ВЫЗОВЫ ВРЕМЕН

Актуальность статьи определена стремлением рассмотреть понимание научной дисциплины «история музыки» в её метафизическом измерении. «Метафизика истории музыки» предстаёт как современная дисциплина, которая открывает человеку новые смысловые слои. Она занимается проблемами, объединяющими музыкальное искусство с философией, антропологией, культурологией, эстетикой, однако её фундамент создаёт именно музыковедческий взгляд на музыкальные артефакты.

Научная новизна. Впервые принципы учения Аристотеля выступают в качестве методологической основы новой дисциплины «Метафизика истории музыки». Это позволяет рассматривать историю музыки как особый способ понимания бытия. Пересечения синхронных и диахронных параметров понимания музыкальных текстов открывают перед человеком XXI века новые горизонты осознания своего «Я».

Цель статьи — обосновать сущностные характеристики метафизики истории музыки как новой научной дисциплины и определить особенности реализации синхронного и диахронного измерений музыкальных текстов в заданном проблемном поле.

Методология исследования включает использование метафизического, исторического, сравнительного методов.

Основные результаты и выводы. История музыки дает человеку бесконечные возможности задаться вопросом об основных принципах существования, поэтому на современном этапе он ищет пути в новом направлении, которое можно было бы назвать «метафизической истории музыки».

«Метафизика истории музыки» устанавливает связь явлений каждый раз по-новому, вскрывая непонятные (на первый взгляд) законы музыкально-временной спирали. Тогда каждый факт не остается частью информационного «гербария», а уточняется живым восприятием «здесь и сейчас».

Подчеркнем, что главным фактором при установлении такой связи является живое воспроизведение всех возможных комбинаций. История музыки должна разворачиваться таким образом, чтобы дать возможность современному человеку не только ощутить истинный «вкус» музыкальных событий, но и осветить их самим, то есть создать действие, которое Мамардашвили называет «полнотой познания».

Такое направление духовных усилий каждого соответствует острым вызовам времени. Он определяет новое положение человека на пересечении того, что зафиксировано в повествовании о том, что «уже произошло», и о том, что разворачивается в значениях «здесь и сейчас». И так, это устанавливается, когда в автоматическом режиме восприятия ничего не существует. В модели линейной связи, которая принципиально не поддается горизонтальной конфигурации, важно иметь вертикальное измерение, которое создаёт Homo Metafiscus как человека, задающего онтологические вопросы.

Ключевые слова: история музыки, метафизика истории музыки, онтология истории музыки, философия истории музыки, значение в музыке.

VALERIYA ZHARKOVA

Zharkova, Valeriya — Doctor of Art Criticism, Professor, Head of the World Music History Department at the Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine (Kiev, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3706-3481>

zharkova_valeriya@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4190.2021.132.249956>

METAPHYSICS OF THE HISTORY OF MUSIC IN THE SCIENTIFIC AREA: CHALLENGES OF THE TIME

The relevance of the article is determined by the desire to consider the understanding of the scientific discipline “The History of Music” in its metaphysical dimension. “Metaphysics of the History of Music” appears as a modern discipline that opens new layers of meaning. It deals with problems that combine the musical art with philosophy, anthropology, culturology, aesthetics, but its foundation is determined by the musicological view on the musical artifacts.

Scientific novelty. For the first time, the principles of Aristotle's teaching appear as the methodological foundation of the new discipline “Metaphysics of the History of Music”. This allows us to consider the history of music as a special way of understanding existence. The intersections of synchronous and diachronic parameters of understanding musical texts open new horizons of awareness of his “I” to the man of the 21st century.

The purpose of the article is to substantiate the essential characteristics of the metaphysics of the history of music as a new scientific discipline and to determine the peculiarities of the implementation of synchronous and diachronic dimensions of musical texts in a given problem field.

The research methodology includes the use of metaphysical, historical, comparative methods.

Main results and conclusions.

The history of music gives man endless opportunities to ask himself about the essential principles of existence, so at the present stage he is looking for ways in a new direction, which could be called “Metaphysics of the History of Music”.

“Metaphysics of the History of Music” establishes the connection of phenomena each time in a new way, which reveals incomprehensible (to the superficial view of) the laws of the musical-temporal spiral. Then each fact doesn't remain a part of the information “herbarium” but is clarified by a living perception of “here and now”.

Due to this context, it is necessary to emphasize that the main factor in making such connection is the live reproduction of all possible combinations. The history of music must unfold in such way as to enable modern man not only to feel the true “taste” of musical events, but also to illuminate them by itself, that is, to create an act that M. Mamardashvili calls the “fullness of interaction”.

Such direction of everyone's spiritual efforts corresponds to the acute challenges of the time. It defines a new position of a human being at the intersection of what is fixed in the narrative about what has “already happened” and what is unfolding through the meanings of the “here and now”. So, it's established when nothing exists in the automatic mode of perception. In a model of linear coupling that is fundamentally not amenable to horizontal configuration, it is important to have a vertical dimension, which creates Homo Metafiscus as a person who asks essential questions.

Keywords: history of music, metaphysics of the history of music, ontology of the history of music, philosophy of the history of music, meaning in music.